

А. С. Рибченко

Начальник відділу міжнародно-правового співробітництва апарату ВССУ

М. В. Вайнагій

Головний консультант відділу міжнародно-правового співробітництва апарату ВССУ

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНИХ ДОМОВЛЕНОСТЕЙ МІЖ ОРГАНАМИ СУДОВОЇ ВЛАДИ

З історії міжнародного права відомо, що з метою запобігання застосуванню сили у відносинах між країнами держави погодилися докладати максимум зусиль для того, щоб забезпечити мирне вирішення міжнародних зіткнень (ст. 1 Конвенції про мирне розв'язання міжнародних зіткнень від 18 жовтня 1907 р.).

Відповідно до ст. 33 Статуту ООН сторони, які беруть участь у будь-якому спорі, продовження якого може загрожувати підтримці міжнародного миру і безпеки, повинні перш за все намагатись розв'язати спір шляхом переговорів, посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів чи угод, або іншими мирними засобами на свій розсуд.

У такий спосіб суб'єкти міжнародного права намагалися зосередити свої зусилля на мирному вирішенні спорів, а також встановити зазначений метод врегулювання міжнародних суперечок як обов'язковий.

XX століття внесло свої корективи у розуміння вирішення спорів та врегулювання суперечок. Досвід двох світових війн багатий прикладами недо-

тримання досягнутих домовленостей, або ж коли домовленості застосовувались для того, щоб отримати більше часу на підготовку до наступальних дій.

Найбільш поширеним методом мирного врегулювання спорів, у тому числі і в наш час, є переговори. Результатом такого процесу вважається досягнення або недосягнення відповідних угод. Зазначені домовленості можуть бути викладені усно або в письмовому вигляді. Залежно від ситуації та мети проведення переговорів одним із їх результатів є вироблення спільних правил та принципів поведінки у відповідній сфері, що закріплюються у формі договору та підписуються уповноваженими представниками сторін, які брали участь у переговорному процесі. Якщо учасниками переговорів є представники різних держав, йдеться не про переговорний процес, а про міжнародні переговори і, відповідно, про міжнародні домовленості, міжнародний договір.

Беручи до уваги визначення поняття суб'єкта міжнародного публічного права, учасниками міжнародних переговорів можуть бути не лише держави та міжнародні організації, а й інші міжнародні гравці, які повною мірою не відповідають тим ознакам, що мають «класичні» учасники міжнародних відносин. До прикладу, це можуть бути нації та народи, що борються за свою незалежність, або інші державоподібні чи наддержавні утворення. З розвитком системи міжнародних відносин перелік суб'єктів міжнародного права може розширюватися.

Відповідно до п. а) ч. 1 ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. (далі – Конвенція 1969 р.) договір означає міжнародну угоду, укладену між державами в письмовій формі і регульовану міжнародним правом, незалежно від того, чи викладена така угода в одному документі, двох чи кількох зв'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування.

У статті 2 Конвенції 1969 р. зазначено, що ця Конвенція застосовується до договорів між державами.

Це свідчить, що дія Конвенції 1969 р. не поширюється на договори між іншими учасниками міжнародних відносин, крім держав.

Разом із тим у ст. 3 Конвенції 1969 р. зазначено: «Той факт, що ця Конвенція не застосовується до міжнародних угод, укладених між державами та іншими суб'єктами міжнародного права або між такими іншими суб'єктами міжнародного права, і до міжнародних угод не у письмовій формі, не зачіпає:

- а) юридичної сили таких угод;
- б) застосування до них будь-яких норм, викладених у цій Конвенції, під дію яких вони підпадали б на підставі міжнародного права, незалежно від цієї Конвенції;
- с) застосування цієї Конвенції до відносин держав між собою в рамках міжнародних угод, учасниками яких є також інші суб'єкти міжнародного права».

Можна дійти висновку, що положення Конвенції 1969 р. поширюються на міжнародні договори не лише між державами, оскільки такі положення можуть бути передбачені міжнародним правом незалежно від сфери дії Конвенції 1969 р.

Україна приєдналася до Конвенції 1969 р. відповідно до Указу Президії Верховної Ради Української РСР від 14 квітня 1986 р. № 2077-XI «Про приєднання Української Радянської Соціалістичної Республіки до Віденської конвенції про право міжнародних договорів».

Прогалина в міжнародному регулюванні договорів між державами та міжнародними організаціям або між міжнародними організаціями була усунена з прийняттям Віденської конвенції про право договорів між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21 березня 1986 р. (Конвенція 1986 р.).

Статтею 3 Конвенції 1986 р. також затверджено норму щодо поширення її положень на міжнародні договори не лише між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями, оскільки такі положення можуть міститися в міжнародному праві незалежно від дії Конвенції 1986 р.

На цей час у національному законодавстві питання міжнародних договорів врегульовано Законом України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV «Про міжнародні договори України» (Закон).

З метою належного забезпечення національних інтересів, досягнення цілей, виконання завдань і дотримання принципів зовнішньої політики України, закріплених у Конституції та законах України, Законом встановлено порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України.

Відповідно до ст. 1 Закону цей законодавчий акт застосовується до всіх міжнародних договорів України, регульованих нормами міжнародного права і укладених відповідно до Конституції України та вимог Закону.

Згідно з визначенням, наведеним у ст. 2 Закону, міжнародний договір України – це договір, укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо).

Підсумовуючи викладене, робимо висновок, що основними ознаками міжнародного договору України є: 1) укладення у письмовій формі; 2) одна із сторін – суб'єкт міжнародного права; 3) наявність регулювання предмета нормами міжнародного права; 4) може міститися в одному або декількох документах; 5) конкретне найменування не має значення.

Як вбачається зі змісту визначення, законодавець вирішив не розділяти окремо міжнародні договори між державами та міжнародні договори між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями.

У статті 3 Закону визначено види міжнародних договорів України. Так, у ч. 1 цієї статті зазначається, що міжнародні договори України можуть укладатися:

- Президентом України або за його дорученням – від імені України;
- Кабінетом Міністрів України або за його дорученням – від імені Уряду України;
- міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами – від імені міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних органів.

У ч. 4 цієї ж статті Закону законодавець дає визначення міжвідомчого міжнародного договору, згідно з яким міжвідомчий договір – це міжнародний договір України з питань, віднесених до відання міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

Аналізуючи положення ст. 3 Закону, робимо висновок, що міжнародний договір може бути укладений державним органом, тобто органом законодавчої, виконавчої або судової гілки влади. Водночас міжвідомчим є міжнародний договір з питань, віднесених до відання міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Тобто міжвідомчі договори – це договори між органами виконавчої влади.

Укладення міжнародного договору не означає його обов'язковість для виконання. Відповідно до ст. 8 Закону надання згоди Україною на обов'язковість для неї міжнародного договору може реалізуватися шляхом підписання, ратифікації, затвердження, прийняття договору, приєднання до договору або іншим шляхом, про який домовилися сторони.

Набрання чинності для України міжнародними договорами відбувається після надання Україною згоди їх на обов'язковість відповідно до Закону в порядку та в строки, передбачені договором, або в інший узгоджений сторонами спосіб (ст. 14 Закону).

Функцією нагляду за виконанням міжнародних договорів України наділене Міністерство закордонних справ України. Відповідно до ч. 1 ст. 17 Закону МЗС України здійснює загальний нагляд за виконанням міжнародних договорів України, в тому числі й іншими їх сторонами.

Необхідно також зазначити, що чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства (ст. 9 Конституції України).

Якщо міжнародним договором України, який набрав чинність в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору (ст. 19 Закону).

Законом також передбачено оприлюднення міжнародних договорів України. Так, згідно зі ст. 21 Закону чинні міжнародні договори України

публікуються українською мовою в «Зібранні діючих міжнародних договорів України» та інших офіційних друкованих виданнях України.

Офіційний переклад багатосторонніх міжнародних договорів України українською мовою здійснює МЗС України відповідно до порядку здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України на українську мову, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 березня 2006 р. № 353.

Функції депозитарію багатосторонніх міжнародних договорів, якщо відповідно до умов цих договорів такі функції покладені на Україну, здійснює МЗС України (ч. 1 ст. 23 Закону).

Пропозиції щодо припинення або зупинення дії міжнародних договорів України вносяться МЗС України, іншими міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади відповідно до порядку, встановленого ст. 4 Закону для внесення пропозицій щодо укладення міжнародного договору України (ч. 1 ст. 24 Закону).

Офіційні повідомлення про припинення або зупинення дії міжнародних договорів України публікуються в порядку, передбаченому ст. 21 Закону, тобто в такому ж порядку, як і оприлюднюються.

МЗС України зобов'язане повідомити інші сторони про припинення або зупинення дії міжнародного договору України (ст. 26 Закону).

Крім того, МЗС України зобов'язане невідкладно поінформувати Верховну Раду України про укладення міжнародного договору України, припинення або зупинення дії міжнародного договору України, а також про тимчасове застосування такого договору або його частини (ст. 27 Закону).

Президент України або Кабінет Міністрів України відповідно до їх компетенції та вимог статей 17–19 Закону встановлюють порядок здійснення контролю за виконанням Закону та міжнародних договорів України (ст. 28 Закону).

Беручи до уваги викладене та з урахуванням міжнародного досвіду, можна стверджувати, що МЗС України наділене значними функціями у сфері міжнародних договорів України.

На виконання вимог Закону Кабінет Міністрів України постановою від 17 червня 1994 р. № 422 затвердив Положення про порядок укладення, виконання та денонсації міжнародних договорів України міжвідомчого характеру.

Згідним Положенням значною мірою дублюються вимоги Закону та встановлюється, що міжнародні договори України міжвідомчого характеру укладаються від імені міністерств та інших центральних органів виконавчої влади з відповідними державними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, до компетенції яких належать питання, що регулюються договорами.

Тобто укладення міжвідомчих договорів належить виключно до компетенції органів виконавчої влади.

Питання укладення міжнародних договорів органами законодавчої та судової гілок влади залишається неврегульованим. Якщо до законодавчої гілки влади в Україні належить лише один орган державної влади і це парламент – Верховна Рада України (ст. 75 Конституції України), то мережа органів судової влади більш розгалужена.

Необхідно зазначити, що із усіх органів судової влади в Україні лише Верховний Суд України наділений повноваженнями подавати пропозиції щодо укладення міжнародних договорів України. Такі пропозиції подаються разом із МЗС України після проведення відповідної правової експертизи (ч. 3 ст. 4 Закону).

Враховуючи, що орган судової влади України не має повноважень на самостійне укладення міжнародних договорів України, виникає питання про визначення правового статусу міжнародної домовленості, укладеної між органом судової влади України та органом судової влади іноземної держави.

Ураховуючи тлумачення поняття «міжнародний договір України», наведене в Законі, міжнародний договір має місце тоді, коли він укладається із суб'єктом міжнародного права, тобто державою, міжнародною організацією або іншим таким суб'єктом.

Оскільки йдеться про органи судової влади країн-підписантів, як сторін договору, має місце міжнародна домовленість, яка називається угодою, договором, протоколом, меморандумом тощо.

Зазначені міжнародні домовленості не наділяють сторони правами та обов'язками, не потребують спеціальної процедури затвердження та не передбачають процедури контролю за їх виконанням.

Беручи до уваги викладене, можна дійти висновку, що міжнародні домовленості між органами судової влади різних країн мають декларативний характер, оскільки договірні сторони не наділені правами та обов'язками. І хоча деякими домовленостями передбачені права та обов'язки сторін, на практиці відсутній механізм контролю за їх дотриманням та чіткі параметри, за якими можливо було б проконтролювати виконання такої домовленості.

Зазначені міжнародні домовленості – це прояв прагнення до співпраці з метою обміну досвідом, встановлення конструктивного діалогу та налагодження співпраці у відповідній сфері, сприяння розвитку співробітництва та розширенню професійних контактів між представниками різних країн, зокрема і у судовій сфері.